

BEVEZETÉS

A víz alapvető biológiai szükségletek kielégítése mellett sok szállal kapcsolódik a kultúrához, hiszen a vallások szimbólumrendszerében és rítusaiban éppen úgy megtalálható, mint egy-egy közösség hiedelmeiben, képzeteiben. Napjainkban különösen az édesvizek megfelelő használata nagy kihívást jelent, hiszen ez az erőforrás nem áll korlátlanul a rendelkezésünkre. A társadalomtudományok érdeklődése a vízhasználat kérdései iránt elsősorban a gyűjtögető, a földművelő és az állattartó közösségek vonatkozásában figyelhető meg, különösen azokon a térségeken, ahol e természeti elem elosztásához sajátos normák és szabályok kapcsolódnak. A modern társadalmak vízgazdálkodásáról, vízhez való viszonyáról azonban nagyon kevés információval rendelkezünk, ami többféleképpen magyarázható.

Az elmúlt évtizedek folyamán egyre fokozódó érdeklődés mutatkozik antropológusok, néprajzkutatók, történészek és művelődéstörténészek körében a víz kulturális aspektusai iránt, hiszen e természeti elem sok esetben nemcsak a szabadidő eltöltésének, szervezésének egyik eszköze, hanem alkalmat nyújtott, lehetőséget teremtett különböző társadalmi csoportok közötti határok kifejezésére és megerősítésére. A víz ugyanakkor bizonyos mértékig egyesítő szerepet is betölthet, mivel a regionális és nemzeti identitások és a szolidaritás közvetítőjeként is funkcionálhat.¹

Klaus Roth a folyók kettős arcára mutatott rá, ami egyfelől összekötő, másfelől elválasztó szerepkört jelenthet. Különböző gazdasági, politikai, hadászati, etnikai és kulturális tényezők határozhatják meg azt, hogy a folyók melyik aspektusa válik láthatóvá.²

2005-ben látott napvilágot egy olyan kiadvány, amely a „Programme Culture 2000” elnevezésű projekt keretében folytatott vizsgálatok eredményeiről számolt be. A résztvevők abból a felismerésből indultak ki, miszerint a városokat gyakran a folyóikkal azonosítják, azaz szoros kapcsolat áll fent közöttük. A folyók egyszerre tölthetnek be összekötő és elválasztó szerepet, ugyanakkor sokféle jelentés köthető hozzájuk, amelyek nem egy alkalommal ellentétesek. Gyakran ké-

---

¹ Anderson, Susan C.: Introduction: The Pleasure of Taking the Waters. In: Andreson, Susan C.–Tabb, Bruce H. (eds.): *Water, Leisure and Culture. European Historical Perspectives*. Berg, Oxford, 2002. 1–8.

² Roth, Klaus: Rivers as Bridges–Rivers as Boundaries. Some Reflections on Intercultural Exchange on the Danube. *Ethnologia Balkanica. Journal of Balkan Ethnology* 1997/1. 20–28.

peznek határokat különböző országok és régiók között, ami több esetben politikai folyamatokkal és konfliktusokkal hozható összefüggésbe. A folyók a partjaikon élő közösségek számára kedvező feltételeket kínálnak a víz mint sokoldalúan hasznosítható erőforrás kiaknázására. A városok és folyók kapcsolata ugyan évszázadokon keresztül fennmaradt, a modernizáció és az iparosítás valamint a települések terjeszkedése miatt egyre inkább meglazult. A lakosság a vízfolyásokat gyakran energiaforrásként vagy a felhalmozódott szennyvíz elvezetésére használta, éppen ezért tisztaságukat elveszítve egész sor negatív képzet társult hozzájuk. Napjainkban azonban egyre több európai város próbálja felfedezni a folyókat és környezetüket, amelyeket különböző módon igyekeznek kiaknázni és beépíteni az urbanisztikai fejlesztésekbe.³

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke által 2007. augusztus 21–27. között megrendezett VIII. Nemzetközi Diákszeminárium a víz és a városi életmód problematikáját választotta témájául, ami sajátos kutatási módszerek alkalmazását kívánta meg a résztvevőktől. A terepmunka egy olyan településhez kapcsolódott, amelynek nemcsak a múltja, hanem a jelene is szorosan összefonódik e természeti elemmel. A Maroson és a Tiszán szállított só jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Szeged fontos kereskedelmi központtá válhasson. A folyók hátán érkező tutajok ugyanakkor megteremtették a fafeldolgozó iparágak alapjait, éppen ezért kibontakozhatott például a hajóépítés. A 20. század elejétől a vízi szállítás ugyan háttérbeszorult, ám a Tiszát időközben felfedezte magának a szegedi polgárság, amelynek egyes csoportjai sajátos fürdőkultúrát teremtettek. Napjainkban is népszerűnek számít az Anna-víz, amelynek rendszeres fogyasztása nemcsak a helyi lakosság körében figyelhető meg, hanem más településekről is rendszeresen felkeresik a kutat. A Tisza a tudatosan megszerkesztett, a város imázsát kifejező jelképek között is megtalálható, ami különböző fesztiválok illetve turisztikai kiadványokban, reklámokban tűnhet fel. Az árvizek, főként az 1879-es emléke is elevennek mondható, hiszen az évfordulókon a városban rendszeresen szerveznek megemlékezési rítusokat, amelyek sok esetben a folyó és a város ambivalens kapcsolatára irányítják rá a figyelmet. A rendezvényeken kívül az emlékezet tárgyiasult megnyilvánulásaival is lépten nyomon találkozhatunk, amelyek emlékművek, vízszintjelölések formájában ölthetnek konkrét alakot.

---

³ Bosi, Giulia-Ronconi, Michele (ed.): *I fiumi come infrastrutture culturali. Rivers as Cultural Infrastructures*. Editrice Compositori, Bologna, 2005.

A nemzetközi diákszemináriumra a zágrábi, a pozsonyi Comenius és a turkui finn egyetem néprajzi tanszékeiről érkeztek diákok és tanárok, akik a magyar résztvevőkkel együtt a megérkezést követő napon, azaz augusztus 22-én bemutatták a témával kapcsolatos korábbi kutatásaikat. Mód László a vízhasználat megközelítési lehetőségeiről, Szeged és a Tisza viszonyáról, valamint a folyóparton kialakult üdülőtelepekről beszélt, amelyek a szabadidő eltöltésének sajátos lehetőségeit kínálják. Tóth Csaba a jelentősebb árvizek és az emlékezet kapcsolatáról értekezett, középpontba állítva az 1879. évit, amely Szeged történetében meghatározó szerepet töltött be, hiszen a város nagy része áldozatul esett e természeti csapásnak. Gyarmati Sándor az úszóházak sajátos világát próbálta értelmezni előadásában, amelyek szorosan kapcsolódnak a szegedi polgárság által kialakított fürdőkultúrához. Az utolsó magyar előadó, Seres Ágnes nemcsak az Anna-víz használatának múltját vázolta fel, hanem bemutatta a fogyasztási szokásokat is. Juraj Janto Pozsonyból a Duna és a szlovák főváros kapcsolatáról tartott előadást, a finn vendégek (Timo J. Virtanen: Water as an imago element - Turku Case; Karoliina Autere: Cultural Landscapes Along the River Aura; Anna Leimola: River Aura as an Everyday Life Resource) pedig Turku folyóját, az Aurát állították beszámolóik középpontjába. A Zágrárból érkező diákok, Krešimir Bermanec, Mario Katić és Tomislav Oroz a víz és a délszláv hiedelemrendszer és szokások összefüggéseire illetve a vízhasználat hagyományos technikáira igyekeztek felhívni a figyelmet.

A terepkutatás helyszíneinek (üdülőtelepek, úszóházak, árvízi emlékművek, Anna-kút) a felkeresése után a munka négy csoportban folyt külföldi és magyar diákok illetve egyetemi oktatók közreműködésével, akik interjúkat készítettek és megfigyeléseket végeztek. A résztvevők tapasztalataikról az utolsó napon számoltak be, majd a záróvacsora alkalmával gyakorlatban is megismerkedhettek a szegedi halászlé elkészítésének sajátos technikájával. A víz és a városi életmód kapcsolatát vizsgáló szemináriumnak különböző nézőpontok és módszerek alkalmazásával sikerült megragadnia megfelelően a kutatási témát, amely újszerűnek számít a néprajzi vizsgálatok területén. Az összegyűjtött anyag feldolgozását követően eredményeinkről jelen tanulmánykötetben szeretnénk beszámolni, amely a korábbi gyakorlatot követve az írásokat angol és magyar nyelven teszi közzé.

Mód László